

Schillerska Gymnasiet
Samhällsprogrammet

Ingenmansland

Ett projektarbete om människan, hälsa och asyl

Manfred Obenius Sp3e

Projektarbete 100 poäng
Inom ämnena Samhällskunskap och Psykologi
Inlämningsdatum: 23/3 - 2010

Handledare: Nicolas Jonchère

Sammandrag

Gruppen av flyktingar som kommer till Sverige varje år är stor. År 2009 avgjordes 27 418 asylsökningar, av dessa blev 27 % beviljade asyl. Det uppskattas dessutom finnas 10 000 flyktingar som lever gömda.

Många flyktingar har traumatiska upplevelser från krig i sitt hemland då man förlorat nära och kära, blivit utsatt för misshandel eller våldtäkt. Att söka uppehållstillstånd i Sverige blir ytterligare ett trauma för dessa människor. Det påverkar tydligt hälsan och att många flyktingar drabbas därför av depression, posttrauma och blir i vissa fall apatiska eller självmordsbenägna.

Med hjälp av faktainsamling från internet och intervjuer har jag i mitt arbete försökt beskriva flyktingars situation i Sverige och framförallt hur deras psykiska hälsa påverkas av upplevelser från asylprocessen och sina hemland.

Det jag kommit fram till är att flyktingfrågan inte bara handlar om politik. Den handlar även om den syn vi alla har på människan och hennes rättigheter.

Innehållsförteckning

1. Inledning

1.1 Bakgrund	s.4
1.2 Syfte och frågeställning	s.4
1.3 Metod och material	s.4
1.4 Definitioner	s.4
1.5 Genomförande	s.5

2. Resultat

2.1 Flyktingen	s.6
2.2 Flyktingar i Sverige	s.6
2.3 Sökningsprocessen	s.7
2.4 Gömda flyktingar	s.8
2.5 Hälsan hos flyktingar	s.9
2.6 Behandlingen och kommunikationen	s.14
2.7 Möjligheten till vård	s.16
2.8 Intervju och observationer	s.17

3. Diskussion

3.1 Diskussion	s.18
3.2 Förbättringar i flyktingfrågan	s.20
3.3 Mitt arbete	s.21

4. Källförteckning

4.1 Källförteckning	s.22
---------------------	------

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Forskning och studier kring asylsökande, papperslösa och gömda är inget stort ämne. Det är en grupp som har väldigt få som för deras talan. Det är framförallt därför jag intresserat mig för detta ämnesområde. Det är en allt för stor tystnad kring flyktingars rättigheter. Det finns lite material om flyktingars hälsa, hur man bör behandla apatiska barn är till exempel ett nästan utforskat område. Jag är väldigt intresserad av människors olika kulturer och vad dessa betyder.

1.2 Syfte

Att undersöka flyktingens möjlighet att inom och utanför ramen av asylprocessen tillgodose sina mänskliga behov.

Frågeställning

Hur ser flyktingars situation ut, i synnerhet ur ett hälsoperspektiv (och framförallt avseende psykisk ohälsa)?

1.3 Val av metod och material

Jag har framförallt använt kvalitativa metoder i form av litteraturgenomgång, intervjuer och observationer.

1.4 Definitioner

Begreppet ”flykting” är väldigt svårt att definiera därför att det finns så mycket som ingår i detta; asylsökande, papperslösa, gömda, personer med tillfälligt uppehållstillstånd mm. Att definiera alla olika former av flyktingar skulle därför ta väldigt mycket plats i arbete och jag ger därför endast korta, sammanfattade definitioner av begreppen här.

Asylsökande = Enligt Migrationsverket: En utländsk medborgare som tagit sig till Sverige och begärt skydd mot förföljelse, men som ännu inte fått sin ansökan slutligt prövad av Migrationsverket och/eller migrationsdomstol.¹

Upphållstillstånd = En utländsk medborgare som vill stanna i Sverige mer än tre månader måste ha uppehållstillstånd. Kan vara tidsbegränsat eller permanent.²

Gömda/papperslösa = De som fått avslag men i alla fall lyckats stanna i Sverige, undan för polisen, är gömda flyktingar. Dessa har ingen speciell status och kallas även papperslösa.³

PTSD = Posttraumatiskt stressyndrom innebär att man får en så stark reaktion av ett överväldigande trauma (svår händelse) att det kan ses som en sjukdom.⁴

Apati/uppgivenhetstillstånd = Apatin utvecklas när livslusten försvinner, orklösheten tar över. Det är vanligt med suicidala tankar och andra tecken på uppgivenhet. Minskad vilja att äta, sova, dricka, röra sig och minskat intresse för social aktivitet.⁵

---

¹ Migrationsverket, <http://www.migrationsverket.se/info/60.html> (2009-12-01)

² Migrationsverket, <http://www.migrationsverket.se/info/60.html> (2009-12-01)

³ Migrationsverket, <http://www.migrationsverket.se/info/447.html> (2010-02-15)

⁴ Samtal med Gömda, Erica Nilsson (2008)

⁵ Barn med svåra uppgivenhetssymptom, Eva Wilks (2009)

Rosengrenska Stiftelsen = Ett nätverk som startade 1998 i Göteborg av Anne Sjögren och två andra personer (Sjögren, 2010, s. 3). Nätverket arbetar med att ge gömda flyktingar vård och medicin. De arbetar även för att sprida kunskap om flyktingar situation, framförallt om medicinska frågor.⁶

Nöjdförklaring = Detta är då en flykting accepterar migrationsverkets beslut när det gäller avvisning. Man nöjdförklarar sig.⁷

1.5 Genomförande

All den litteratur jag använt kommer ifrån internet och det handlar framförallt om rapporter och artiklar från migrationsverket och andra instanser. Jag har använt mig av utredningar gjorda av psykologer och andra som arbetar med flyktingars hälsa och även statliga utredningar och lagar om detta ämne. Det var praktiskt att använda internet därför att flyktingfrågan är aktuell fråga så det kommer mycket ny information hela tiden och jag kunde då hålla mig uppdaterad. Då jag sökte information på internet använde jag sökord som "asylsökande", "gömda flyktingar", "flyktingar, trauma" och liknande.

I mitt arbete har jag också använt mig av mycket information från Rosengrenska stiftelsen. Detta är en stiftelse i Göteborg som ger vård till papperslösa flyktingar. De har ett stort kontaktnätverk med både flyktingar och andra organisationer. Jag kunde få en bra överblick av frågan och dessutom få lära mig om gömda och papperslösa flyktingar mer ingående.

Det kändes nödvändigt att ha intervjuer när man gör ett arbete som berör känsliga ämnen som traumatiska händelser och liknande. Men jag ville vara så förberedd som möjligt när jag gjorde intervjuerna och gjorde därför den mesta av min informationssökning på internet innan.

Jag har intervjuat Anne Sjögren, en sjuksköterska från Rosengrenska stiftelsen som både tar emot patienter och arbetar med internt arbete. Jag har även intervjuat Erica Nilsson, en utbildad psykolog som också arbetat för Rosengrenska och som gjorde sitt examensarbete om stödsamtal med gömda flyktingar. Min sista intervju var med en gömd flykting. I och med att han är gömd så anger jag inte specifik tid och plats för intervjun eller hans namn. Jag kan inte heller berätta om hur jag fick min intervju med honom. I mitt arbete kallar jag honom för "Kamshad" men det är inte hans riktiga namn.

Jag spelade in intervjuerna med egen inspelningsapparat.

De observationer jag gjort är dels från mina intervjuer men också från en föreläsning om gömda flyktingar som jag var på i oktober. På denna föreläsning pratade flera från Rosengrenska stiftelsen men även författaren Gellert Tamas. På denna fick jag en bra överblick av läget och problematiken och gjorde att jag kunde formulera min frågeställning bättre.

---

⁶ Rosengrenska stiftelsen, <http://www3.rosengrenska.org/index.html> (2009)

⁷ Migrationsverket, <http://www.migrationsverket.se/info/487.html> (2010-02-15)

2. Resultat

2.1 Flyktingen

Efter andra världskriget med 1,2 miljoner människor flyende definierade UNHCR, FN:s flyktingkommissarie begreppet flykting så här:

En flykting är en person ”som flytt sitt land med anledning av en välgrundad fruktan för förföljelse på grund av ras, religion, nationalitet, tillhörighet till en viss samhällsgrupp eller politisk uppfattning, som befinner sig utanför det land, vari han är medborgare och som på grund av tidigare nämnd fruktan inte kan eller vill återvända till det landet.”⁸

En flykting är alltså alla personer som kommer till Sverige till följd av en troligen traumatisk händelse i sitt hemland. Men när dessa sedan ska söka om att få stanna i Sverige definieras dessa personer inte längre som endast flyktingar. Utan väl inne i denna ”process” så kompliceras begreppet och de får olika ofta väldigt osäkra status.

Utdrag från intervjun med Anne Sjögren Om problematiken med ”flyktingbegreppet”

Därför att våra gömda har kanske varit gömda jättelänge men så hittar de nya papper som de skickar in till migrationsverket och så blir de asylsökande. Och sen så får de avslag igen så blir de gömda igen. Och sen så får de kanske ett tillfälligt uppehållstillstånd och sen går det ut. De seglar mellan dessa olika statusen. Det är bara ansträngande bara det. De vet inte. Det är inte tidsbegränsat. För begår man ett brott blir man dömd till att sitta i fängelse så länge eller betala så mycket böter och sen är det färdig. Det här är så här att man är i onåd på jävligt obegränsad tid vilket är slitsamt. Och då under de här olika perioderna har man väldigt, väldigt olika rättigheter, vilket strider mot de mänskliga rättigheterna, medicinsk etik, mot folkhälsotanken, den humanistiska tanken mm.

2.2 Flyktingar i Sverige

Sverige är ett av alla världens länder som undertecknat FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna. Med detta följer ett visst ansvar. Ändå viker vi ej undan för att kränka dessa rättigheter när det kommer till flyktingar. Flyktingar en av de grupper vars rättigheter respekteras sämst i Sverige.

Artikel tre i de mänskliga rättigheterna är:

”Everyone has the right to life, liberty and security of person.”

Ändå så fanns det 2009 nästan 9000 gömda flyktingar enligt Rikskriminalpolisen⁹. Dessa människor lever inte liv i trygghet och frihet.

---

⁸ UNHCR, spel http://www.motallaodds.org/factualweb/se/2.3/articles/Vem_flykting.html (2005)

⁹ Sveriges Radio, <http://www.sr.se/cgi-bin/ekot/artikel.asp?artikel=3199663> (2009-10-29)

Sverige har vid flertalet tillfällen blivit kritiserat av FN för hur flyktingfrågan hanteras. I början av 2008 kritiserades den svenska statens flyktingpolitik. En 23-årig eritrean fick avslag från migrationsverket och skulle deporteras till sitt hemland. Detta misslyckades flertalet gånger av olika skäl, bland annat att de eritreanska myndigheterna inte ville ta emot honom då hans ID-handlingar ej godkändes. Han häktades i en månad i Sverige och vid en deportation riskerade han att bli torterad och mördad i Eritrea.

Nästan 9000 gömda flyktingar uppskattas finnas i Sverige. Och det finns ännu fler som är asylsökande, som har tillfälliga uppehållstillstånd med mera. År 2009 kom det nästan in 25 000 ansökningar om asyl. 2009 avgjordes totalt 27 418 asylsökningar, av dessa blev 27 % beviljade asyl.¹⁰

2.3 Sökningsprocessen

Denna process som nykomna flyktingar måste gå genom är svår och tung. Man måste genomgå att bli dömd av ett migrationsverk om man kan få stanna eller inte, om man kan chansen till ett nytt liv eller ej.

Chansen att man ska få stanna beror många olika faktorer; hur allvarlig situation anses vara i det land kommer från och vad man har för orsaker att fly därifrån, hur ens hälsa är, mm.

Det hela är komplicerat. Väntetiderna för att få sitt ärende prövat är dessutom väldigt långa.

Under denna väntan så finns det enligt migrationsverket i alla fall några möjligheter.

Migrationsverket väljer ut ett tillfälligt boende åt den som väntar på att få sitt ärende prövat. De som kommer som familj får oftast en egen lägenhet men om man kommer ensam får man både dela rum och lägenhet med andra asylsökande¹¹. Men det är vanligt att den sökande flyttas och tvingas leva trångt i en stressfylld miljö¹²

För att man ska kunna få arbete krävs det att migrationsverket uppfattar att det tar längre än fyra månaders tid att fatta beslut i ärendet. Och att man har gjort allt för att klargöra sin identitet, det vill säga att man lämnat in dokument för detta eller förklara varför man inte har dessa dokument¹³. Men det finns många som inte får arbete, som inte släpps in i samhället men ändå får vänta länge¹⁴.

Enligt migrationsverket så har du som vuxen asylsökande rätt till en hälsoundersökning och akut sjuk- och tandvård¹⁵

Men möjligheten att få vård under denna process är mer komplicerad än så.

Utdrag från intervjun med Anne Sjögren

- Vad har man för möjligheter att få vård ?

---

¹⁰ Migrationsverket, <http://www.migrationsverket.se/info/1904.html>, (2010-01-04)

¹¹ SOU av ”Aktiv väntan - asylsökande i Sverige” (s.131, 2009)

¹² Tema Asyl, <http://www.temaasyl.se/Templates/Page.aspx?id=593> (2006-03-30)

¹³ Migrationsverket, <http://www.migrationsverket.se/info/465.html> (2009-11-26)

¹⁴ Tema Asyl, <http://www.temaasyl.se/Templates/Page.aspx?id=593> (2006-03-30)

¹⁵ Migrationsverket, <http://www.migrationsverket.se/info/1630.html> (2009-12-01)

För den lag som finns nu den heter lag om sjukvård för asylsökande med flera. Då delade man in människor i sju olika kategorier, räknade vi när vi läste den lagskrivningen. Då var det: asylsökande, tillfälligt uppehållstillstånd, vittne, offer för trafficking, under 18 år. Det är trams för när det gäller sjukvård så det som står i alla dessa viktiga grundpelare som vi har att gå efter, så står det att man ska ge patienten vård efter behov. Och enligt medicinsk vetenskap. För ser jag om du har cancer så kan jag inte gå efter om du har sex eller tio siffror utan då måste man se vad du behöver för att bli frisk. Men ska man dela in folk i om man ska vittna i en viktig domstolsrättegång mm, det går inte att blanda in sjukvården med övriga saker.

Angående chansen att få uppehållstillstånd i samband med den sökandes hälsa så finns det en formulering i den svenska lagstiftningen som är ”synnerligen ömmande omständigheter”.

Utdrag från intervjun med Anne Sjögren Om synnerligen ömmande omständigheter

”Uppehållstillstånd på grund av synnerligen ömmande omständigheter beviljas endast i undantagsfall till en person som har mycket starka skäl för att få stanna i landet. Ett skäl för uppehållstillstånd kan vara att utlänningen har en livshotande fysisk eller psykisk sjukdom eller lider av ett synnerligen allvarligt funktionshinder.”

Den formuleringen gäller dock bara de flyktingar som befinner sig i livshotande situationer alltså. Därför är den väldigt svår att använda sig av även om flyktingen lider av sitt tillstånd.

2.4 Gömda flyktingar

En flykting som sökt asyl och uppehållstillstånd men fått avslag kan antingen försöka överklaga beslutet eller nöjdförklara sig. Om man nöjdförklarar eller om man överklagar och återigen får avslag så måste man lämna landet. Hur lång tid man har på sig beror på vilken dom man får, men man kan ha från några dagar till ca 4 veckor på sig att lämna landet

Om man då inte väljer att lämna landet utan väljer att stanna ändå har polisen rätt att ta flyktingar till ett slags flyktingfångelse eller förvar som det kallas. Där får flyktingen vara tills hon/han antingen gått med på att åka tillbaka till sitt hemland eller blir tvingad dit¹⁶.

De som fått avslag men i alla fall lyckats stanna i Sverige, undan för polisen, är gömda flyktingar. Och som jag nämnt tidigare finns det cirka 9000 gömda flyktingar i Sverige. Dessa är alltså enligt migrationsverket illegala flyktingar.

Ur intervju med Kamshad.

Jag kom hit 2003 Fick avslag 3 gånger. Jag har varit gömd i två år.

Han kunde inte få något jobb och förklarar att det är svårt att få svartjobb när man är gömd. En av hans vänner hade en lägenhet men han var tvungen att betala 1500:- för att få bo där. Det gick inte. Han var därför hemlös tre månader 2008. Han sov utanför Bergsjöns central.

Jag kan inte gå på stan, är rädd för polisen hela tiden.

---

¹⁶ Migrationsverket, <http://www.migrationsverket.se/info/447.html> (2010-02-15)

"Varför går du inte till jobbet?" Frågar andra, men de förstår inte. Man kan bara stanna i ett område eller hemma.

Som gömd flykting är grundtryggheter som bostad, sömn, mat, arbete och vänner klart osäkra saker. Men det finns organisationer som arbetar för att hjälpa flyktingar i Sverige.

Ur intervju med Anne Sjögren

- Då samarbetar ni med många olika organisationer ?

- Jättemånga. Dels med andra som hjälper papperslösa människor. Med röda korset i helhet och till exempel juristen som finns här. Med folk som skänker kläder, Emmaus mm. Folk som skänker mat. Folk som leker med barnen. Folk som har bostäder och gömmer folk. Hela den här hjälpen som finns runt en patient.

2.5 Hälsan hos flyktingar

Hälsa definieras av WHO som ett tillstånd av fysiskt, psykiskt och socialt välmående och inte bara frånvaron av sjukdom eller svaghet.¹⁷

Det finns många riskfaktorer för flyktingars hälsa. Att komma till ett nytt land utan att få veta om man får bostad, arbete eller om man får överhuvudtaget stanna där leder till mycket stress. Att dessutom förlora mycket av det sociala umgänget man är van att ha, tär också på hälsan. Det är vanligt med både fysisk och psykisk ohälsa hos flyktingar.

Fysisk ohälsa

Det stressfyllda läget flyktingar befinner sig i leder i många fall till en försämrad fysisk hälsa. Att gömda, vuxna flyktingar bara har rätt till vård i vissa fall är något som leder till en allmän sämre fysiska hälsa hos dessa. Enligt en studie från Läkare Utan Gränser (2005) som omfattade 102 gömda flyktingar så hade två tredjedelar av dessas fysiska och psykiska hälsa försämrats under tiden som gömd.

"Flera personer led av allvarliga och kroniska sjukdomar som diabetes och högt blodtryck. Om de inte hade fått hjälp genom Läkare Utan Gränserns nätverk är det troligt att de till slut fått permanenta skador på inre organ samt hamnat i livshotande och vårdkrävande tillstånd. En patient hade tuberkulos – en smittsam sjukdom som absolut inte bör lämnas obehandlad."¹⁸

Många gömda flyktingar är väldigt fattiga och detta påverkar ofta den fysiska hälsan direkt.

Många har inte råd till mat och kan därför bli undernärda.

Kamshad berättade att han en gång hade tvingats gå utan mat flera dagar. Han var så hungrig att när han sedan fick mat kunde han inte äta. Eftersom att han inte hade råd att bo någonstans heller så fick han leva hemlös i tre månader också. Han sov utanför Bergsjöns central.

Psykisk ohälsa

---

¹⁷ WHO, <http://www.who.int/about/definition/en/print.html> (1948)

¹⁸ Läkare Utan Gränser, <http://www.lakareutangranser.se/Publikationer/Rapporter/2005/Gomda/2005-11-29>

Det finns många faktorer som påverkar den psykiska ohälsan hos flyktingar. Förutom allt stressrelaterat med asylprocessen eller med att gömma sig så måste man dessutom genomgå att lära sig ett nytt språk, en ny kultur och allt annat som ingår i att flytta till ett nytt land. Och då vet man inte om man får stanna i det landet heller. Den sociala tillhörigheten med vänner och liknande finns inte heller. Familjestödet kan också vara väldigt dåligt hos asylsökande familjer då ofta alla medlemmar har ganska dålig mental hälsa. Och något som har en tendens att försämra denna är när det förekommer hot eller våld av svenskar mot familjen som är relaterade till rasism och främlingsfientlighet, Några viktiga tillstånd av psykisk ohälsa som har utmärkt sig hos asylsökande och gömda flyktingar är PTSD¹⁹, apati²⁰ (uppgivenhetssyndrom), depression²¹ och självmordsbenägenhet²².

Trauma

Något som är väldigt vanligt bland flyktingar är att man upplevt ett trauma innan man kom till Sverige. I en studie om trauma och suicidtankar hos flyktingar i Sverige deltog 92 flyktingar. Av dessa hade 91% upplevt krig, 70% upplevt förlust av nära och kära, 65% sett våld mot andra, 25% utsatts för tortyr och 6% (endast kvinnor) utsatts för våldtäkt och sexuella övergrepp.²³ Om man har upplevt ett sådant trauma så finns det en risk för att man kommer drabbas av PTSD (posttraumatiskt stressyndrom). Psykologen Ramos-Ruggiero hänvisar i en debattartikel i "Psykologtidningen" till en internationell studie där det framgår att omkring en tredjedel av de som drabbats av ett trauma utvecklar PTSD. PTSD innebär att man får en så stark reaktion av något (trauma) att det kan ses som en sjukdom.²⁴

Huvudsymptomen vid PTSD är:

- Återupplevande i form av återkommande, påträngande minnesbilder av den traumatiska händelsen. I vaket tillstånd eller i form av mardrömmar.
- Undvikande innebär att den drabbade försöker undvika allt som på något sätt påminner om traumat. Det kan leda till att personen isolerar sig från familj, vänner och arbetskamrater.
- Överdriven vaksamhet och minnesförlust. Den överdrivna vaksamheten innebär onormal lättskrämdhet, irritabilitet, omotiverade vredesutbrott, koncentrationssvårigheter och sömnstörning.
- Minnesförlusten, som kan vara total, är oftast begränsad till tiden precis före, under eller efter traumat.²⁵

I samband med posttrauma är det också vanligt att man reagerar med ångest, depression, aggressivitet och självdestruktivitet.²⁶

Ut intervjun med Anne Sjögren

- Är det vanligt av de du möter att de är starkt drabbade ?

---

¹⁹ Trauma, postmigrationsstress och suicidal tankar, Solveig Ekblad, Shervin Shahnava (2004)

²⁰ DN - <http://www.dn.se/nyheter/sverige/apatiska-flyktingbarn-unikt-for-sverige-1.286864> (2004-07-09)

²¹ Samtal med Gömda, Erica Nilsson (2008)

²² Trauma, postmigrationsstress och suicidal tankar, Solveig Ekblad, Shervin Shahnava (2004)

²³ Trauma, postmigrationsstress och suicidal tankar, Solveig Ekblad, Shervin Shahnava (2004)

²⁴ Samtal med Gömda, Erica Nilsson (2008)

²⁵ Vårdguiden, <http://www.varldguiden.se/Sjukdomar-och-rad/Omraden/Sjukdomar-och-besvar/Posttraumatiskt-stressyndrom-PTSD/> (2008-11-17)

²⁶ Samtal med Gömda, Erica Nilsson (2008)

- Ja, mycket mer än man tror. En del människor ägnar all sin energi åt att ha en snygg fasad, de går upp på morgonen och fixar till sig... Men inuti är det kaos, som en virvelvind. Det funkar ingenting. Då tar det tid att förstå hur svårt skadade de är. En del sitter som ett vrak, ser ut som de är sjuttio år fastän de är 35, de sitter på en stol och se helt gråa ut, då är det lättare att förstå.

Det är överhuvudtaget väldigt vanligt att de som är nykomna hit blir djupt påverkade och drabbas av psykosomatiska symptom men det har framförallt visat vara vanligt hos dem som får vänta länge i ovisshet och utanför samhället på att få sitt uppehållstillstånd. Det är till och med så att de som flytt snarare mådde bättre innan de kom till Sverige²⁷.

Apati

Apati eller uppgivenhetssyndrom som det kallas har blivit ett allt vanligare fenomen bland de flyktingar som söker asyl i Sverige..

Det har varit en våg på 00-talet av apatiska barn och detta enbart i Sverige²⁸. Denna våg har fått väldigt många förklaringar från olika psykologer mm eftersom att det finns så lite forskning om ämnet. En förklaring har till exempel varit att de apatiska barnen ej varit apatiska utan snarare blivit drogade av sina föräldrar för att få stanna.²⁹ Dock har detta fått mycket motstånd i form av journalistiska och vetenskapliga utredningar.

Bland annat har författaren och journalisten Gellert Tamas skrivit en bok om ämnet där han ej mött några tecken på att barnen skulle ha blivit förgiftad. Han väljer istället att peka på brister i svensk migrationspolitik och ger exempel på apatiska barn han mött.³⁰

För cirka fem år sedan tillfrisknade många av de barn som hade haft apati då en tillfällig lag inrättades, dock har antalet apatiska barn börjat växa igen runt 2008.³¹

Enligt psykoterapeut Ewa Wilks studie om barn med uppgivenhetstillstånd (2009) så fanns det i augusti 2009 ca 35 apatiska barn i Sverige.³²

Det finns samband mellan osäkerhet över sin livssituation och den stress detta skapar och apati. Detta kan sedan leda till minskad social aktivitet, lusten förloras. Och detta kan skapa en stor hopplöshet

I Wilks studie så berättar hon om en apatisk 12-årig flicka som hon mötte sommaren 2009. I en intervju med föräldrarna får hon veta att flickan haft en svår barndom med otrygga familjeförhållanden. Flickans far dog tidigt, modern gifte om sig i ett annat land och flickan fick bo med sina morföräldrar. Dessa behandlade henne dåligt och hon berättade om hur hon blev

---

²⁷ Tema Asyl, <http://www.temaasyl.se/Templates/Page.aspx?id=593> (2006-03-30)

²⁸ DN, <http://www.dn.se/nyheter/sverige/apatiska-flyktingbarn-unikt-for-sverige-1.286864> (2004-07-09)

²⁹ DN, <http://www.dn.se/nyheter/migrationsverket-misstanker-vanvard-av-apatiska-barn-1.413934> (2005-11-22)

³⁰ Observationer från föreläsning om papperslösa där Rosengrenska stiftelsen och Gellert Tamas medverkade bland annat (2009-11-07)

³¹ Sveriges Radio, <http://www.sr.se/ekot/artikel.asp?artikel=3015651> (2009-08-07)

³² Barn med svåra uppgivenhetssymptom, Eva Wilks (2009)

misshandlad av sin morfar. Senare så dör morföräldrarna och flickan flyr sitt land för att återförenas med sin mor och styvfar i Sverige 2005.

”År 2006 fick familjen sitt första negativt beslut från Migrationsverket vilket flicka O tog mycket hårt. Hon blev deprimerad, ville stänga in sig, sitta i mörkret. Satt ofta och gungade kroppen fram och tillbaka. Under hösten 2008 slutar flicka O att gå i skolan, blir passiv, avmagrar och utvecklar under hösten 2008 uppgivenhetssymptom. Hon har tagit utvisningsbesluten mycket hårt. Hon har innan detta varit deprimerad och även gjort ett självmordsförsök då hon tänkte hoppa från balkongen (familjen bor på tredje våningen). Hon försökte också under hösten-08 att ta sitt liv med hjälp av tabletter. Familjen blev allt oroligare för hennes hälsa och vad hon skulle kunna hitta på. Idag ligger O i stadium II (allvarligaste formen) av uppgivenhetssymptom. Vården för henne idag består av sondnäring och tillsyn av sjuksköterska 1 gång /vecka. Likaså det mobila BUP-teamet kommer 1 gång/vecka. Barnkliniken får kontaktas vid behov. Då familjen bor på tredje våningen och ingen orkar bära ner flickan ligger hon i sängen eller sitter i liggstol största delen av tiden. En gång i veckan kommer hon ut i friska luften och får av solen D-vitamin. Vid mitt besök i juli 2008 är hon mycket mager (dock har flickan inte regelbundet vägts) hon har puls på 104 slag/minut och ligger helt apatisk, slapp i muskulaturen med stängda ögon. Hon uppfyller samtliga de kriterier för uppgivenhetssymtom av grad II som anges i SOU 2006:49, dvs avsaknad av kommunikation, oförmåga att ta vara på sig själv (hygien, urin, avföring), svår nedsättning av förmågan att röra sig på egen hand, sonmatning, avskärmning från omvärlden.”

Denna berättelse ger ett tydligt exempel på hur apatin kan utvecklas. Livslusten försvinner, orklösheten tar över. Det är vanligt med suicidala tankar hos barnen och andra tecken på uppgivenhet. Minskad vilja att äta, sova, dricka, röra sig och minskat intresse för social aktivitet.

³³

I vissa fall får även barnet starka känslor av ångest som kan leda till panikattacker. Enligt en statlig utredning så visar det sig att de barn som hamnat i ett apatiskt tillstånd mått bra innan de lämnade sitt hemland. Apatin har i nästan alla fall uppkommit efter ett negativt besked om uppehållstillstånd från migrationsverket.³⁴

Två exempel på vuxna apatiska flyktingar som Anne Sjögren berättar om:

Men jag har också träffat vuxna som varit apatiska. Två stycken ser jag framför mig. Båda är från Kosovo. I en familj är det en mamma som blivit gruppvåldtagen för massor år sedan. Hon sitter bara som ett vrak, hon klarade sig därifrån. Men så fick hon ett till barn här i Sverige och då var det en svår förlossning och då blev det en knäck ovanpå den gamla knäcken. Nu sitter hon bara som ett vrak, som en säck potatis i en stol och man får nästan mata henne. Hon är helt väck. Fastän hon är en ung kvinna hon är inte trettio.

Sen är det en pappa, de flydde från Kosovo och försökte flytta tillbaka. Folk kastade sten på hans barn. En kväll såg han på TV och då såg han bilder ur kriget spelas upp. Han såg sin syster massakrerad i en massgrav på TV. Då brast det för honom. För då hade han försökt fly, att skydda sin familj och han fick inte stanna vare sig i Tyskland eller i Sverige. Då flyttade de tillbaka, då kan han inte skydda sin familj och han ser sin syster som varit försvunnen i bitar på TV. Helt oförberedd fick han det in i huvudet. Då brast det. Han är bara som ett vrak och får man i stort sätt mata. Det är två sådana öden där det är vuxna apatiska, sen är det ju fler och fler..

---

³³ Barn med svåra uppgivenhetssymptom, Eva Wilks (2009)

³⁴ SOU, Asylsökande barn med uppgivenhetssymptom (2006)

Depression och självmord

Erica Nilsson refererar i sitt arbete om terapeuters arbete med gömda flyktingar (2009) till en studie av Fazel, Wheeler och Danesh som utredde flyktingars hälsa i sjuvästländer. I den studien så uppfyller en av 20 vuxna flyktingar kriterierna för depression. Men det finns en sannolikhet i många fall för att depression kan hänga ihop med både PTSD³⁵ och apati³⁶.

I Erica Nilssons arbete så framgick det ur samtalen med en del av klienterna att de upplevde att man befann sig ”i en låst livssituation där man varken kunde ta sig tillbaka till hemlandet eller gavs en möjlig framtid i Sverige. För en del framstod självmord som den enda lösningen ett annars olösligt problem”³⁷

I tidigare nämnd studie om trauma och suicidtankar hos flyktingar i Sverige så svarade 23% ”ja” på frågan ”Har du haft tankar kring att ta ditt liv?”.

Ur intervjun med Anne Sjögren Om Rosengrenska stiftelsens mål

I vår verksamhet kan man inte ha samma mål som i vanlig sjukvård. Alla strävar ju efter att bota, lindra och trösta så mycket man kan. Men vi är väldigt stolta över att ingen av våra patienter har lyckats ta sitt liv. Och inget barn har blivit apatiskt när väl familjen har fått kontakt med vårt goa nätverk. Det är på den nivån vi ligger ungefär.

Brist på social tillhörighet och kultur försämrar hälsan

En stor förlust måste hanteras då man flyr från sitt hemland, en förlust av kulturella och sociala tryggheter. Då man inte har den sociala tillhörigheten som man brukar ha kan man inte heller hantera stress och ovissheten i att inte veta om man får stanna eller inte.³⁸

Utdrag från intervjun med Anne Sjögren Om social tillhörighet

I vanliga fall när man är ute i samhället så döljer man detta (att man är flykting). Man försöker att inte vara ute och röra på sig så mycket som möjligt. Rör man sig utanför sitt så försöker man mörka vem man är. Och att inte kunna berätta om den här utsatta situationen är kanske ett trauma bara det. Så att en gång i veckan kunna gå till ett ställe där det inte alls är konstigt att vara gömd. Jag brukar jämföra det med en gayklubb. Man döljer en del av sin personlighet som är viktig, men ibland går man iväg till en klubb där massa andra är precis likadana. Man kan lära sig och finna trösta hos andra. Det är en slags gruppverksamhet. I vårt väntrum är det alla möjliga... Folk som har haft permanent tillstånd i 25 år men trivs här och kommer och fikar den kvällen.

---

³⁵ Samtal med Gömda, Erica Nilsson (2008)

³⁶ Barn med svåra uppgivenhetssymptom, Eva Wilks (2009)

³⁷ Samtal med Gömda, Erica Nilsson (2008)

³⁸ Samtal med Gömda, Erica Nilsson (2008)

Den psykiska hälsan efter uppehållstillståndet

Den psykiska ohälsa som är vanlig hos flyktingar förekommer inte endast under asylprocessen. Även efter uppehållstillståndet så är det vanligt med psykisk ohälsa.

Anne Sjögren berättar om efter uppehållstillståndet

”De som fick permanent uppehållstillstånd 2006 kanske. När de har varit i trygghet i Sverige i flera år och vet att de får stanna så bubblar det upp minnen som de inte visste att de kom ihåg. Hjärnan orkar inte med att tänka på det och ha det aktivt. Skam, äckel och någon slags skuld finns mycket i detta.

De tankar man skulle ha tänkt när man var flykting kommer. I tryggheten kommer krisen.

En kille som fick en sen tonårskris... Det kommer igen en massa tankar.

Man kan förstå det. Själen och känslorna spökar ju,

Man måste hoppas så mycket. Våga. Hålla reda på hela processen, söka rätt.

Bara det att överleva den proceduren är enorm. ”

2.6 Behandlingen och kommunikationen

Det finns många faktorer som gör att vården och behandlingen av flyktingar är komplicerad. För att kunna sätta en diagnos är det viktigt med en bra kommunikation mellan sjuksköterskan, läkaren eller terapeuten och klienten.

Språket

Ett av de första problem som man stöter på när man ska ge vård till flyktingar är språket.

Anne Sjögren berättar att eftersom att hon är van vid att prata med människor från alla delar av världen så ser hon det mest som ett praktiskt problem. Men att det är viktigt för medicinsk säkerhet och då krävs det att man har en tolk. Rosengrenska stiftelsen har en tolkcentral med Cirka 150 personer som frivilligt ställer upp.

Trauma

Ett stort problem är att många av flyktingarna är så traumatiserade att de inte klarar av att berätta om vad som hänt dem.

Ur intervjun med Anne Sjögren

- Vad kan det uppstå för problem när du möter flyktingar ? I kommunikation, hälsa mm.

- De har varit med om så svåra saker att de psykiskt inte är de vad de en gång var. De kan vara lite förvirrade, vilja dölja saker eller inte vilja berätta saker för att det är för smärtsamt att prata om själva. Det kan vara tusentals olika saker som gör att man får en osammanhängande och konstig berättelse. I början kan man ju tycka att ”vad fan, han ljuger ju för mig”. Och det finns det folk som gör, givetvis, även svenskar ljuger ju ibland också. Men när det gäller den här gruppen så kan det vara att de har varit med om så svåra saker att de inte orkar prata om det. Så därför kan man ibland få förvirrade berättelser som det tar lång tid att bena i.

Det kan vara en väldigt dubbel känsla. De vill ha hjälp, de vill ha jättemycket hjälp. De kommer med ont huvudet, ont i magen.

Men egentligen så är det något stort i bakgrunden som man inte vill prata om, ibland så ser inte människor det själva att det är därför de mår dåligt sen. Jag är van i sjukvården att patienter är sådana. Det är en specialitet att jobba med våra patienter.

Apati

Anne Sjögren om kommunikationen med apatiska:

Det är människor som egentligen har samma kapacitet som du och jag. Det är bara det att de blivit så tilltyglade att de inte funkar. Jag pratar med dem, lugnt och fint, tar en sak i taget. Jag får inte direkt något svar utan blir tvungen att prata med en anhörig. För att säga att då gör vi så och så, sedan får jag fråga den sjuke om den har något emot att man gör så. Man får inget svar men man får ändå dra i denna själen för att få ut ett svar, en blick mm.

Kultur och Skam

Kulturella faktorer spelar också in. Anne Sjögren berättar att det kan vara så att en del inte vill berätta vissa saker för henne därför att de är män och hon kvinna. Detta kan ofta ha kulturella orsaker eller handla om hedersfrågor. Men det kan också vara så att mannen blivit torterad på sina genitalier, att han skäms och det känns svårt att berätta något sådant för henne.

Ur intervjun med Anne Sjögren

Det finns massor av olika slags negativa känslor. Man vill inte prata om det för det är så svårt. Det kan vara skam, rädsla, äckel mm.. Det är väldigt dumt detta, att hjärnan fungerar så. Att när man har blivit massvåldtagen eller torterade på hemska sätt så skäms man själv. Så fungerar det väldigt ofta.

I många icke-västerländska kulturer är begreppet terapi ovanligt. Detta innebär att synen på terapi är bland många av de flyktingar som kommer till Sverige helt annorlunda än i många västländer. Skepsis och kulturella problem kan därför uppstå.³⁹

Kombinerade tillstånd

Det finns även andra saker som gör att det är särskild svårt att diagnostisera flyktingars hälsotillstånd. De kan må så allmänt dåligt att de lider inte bara av en sak utan flera olika som hänger samman. Tillstånd som PTSD, depression och generaliserat ångestsyndrom är till exempel sannolikt ofta kombinerade med varandra.⁴⁰

Vården av gömda och papperslösa flyktingar

Papperslösa flyktingar har rätt att få recept men eftersom att de ej har uppehållstillstånd så får de ej dessa rabatterade. Det är alltså dyrare att skaffa medicin för papperslösa.⁴¹

---

³⁹ Samtal med Gömda, Erica Nilsson (2008)

⁴⁰ Samtal med Gömda, Erica Nilsson (2008)

⁴¹ Ur intervjun med Anne Sjögren

I och med att det är väldigt vanligt med fattigdom hos papperslösa så har de mindre möjlighet att få medicin därför. Att de lever gömda och ofta utan fast bostad innebär också att det är väldigt svårt att få tag på dem och ha bestämda tider för terapisaftal, hälsoundersökningar mm.

Kombination av behandlingar

Anne Sjögren berättar att de flyktingar som kommer till dem är så starkt drabbade av många olika saker samtidigt så måste man kombinera och variera behandlingen också.

”Man behöva först göra en medicinsk bedömning av en läkare för att se vad läkarna säger, behöver de mediciner, finns det någon fysisk sjukdom, kan det behöva utredas mer. Men sen när man gjort de så kan man gå på stödsamtal. Men ibland så orkar de inte prata mer och då kan de få gå i sjukgymnastik, för avslappningsövningar, vi har även en del alternativmedicinriktningar med taktmassage, beröringsterapi så att det kan slappna av. För många lever i ett hyperstressat tillstånd. Man kan under årens lopp försöka alternera mellan olika metoder.”

2.7 Möjligheten till vård

I dagsläget är det väldigt svårt för flyktingar, framförallt för gömda att få vård i Sverige. I den svenska lagen om hälso- och sjukvård åt asylsökande m.fl. står det så här om gömda, vuxna flyktingars möjligheter till vård: *Ett landsting ska erbjuda utlänningar som avses i 4 § första stycket 1-3 och som har fyllt 18 år, vård som inte kan anstå, mödrahälsovård, vård vid abort och preventivmedelsrådgivning.*⁴² Det är alltså upp till landstingen att bestämma vad som är ”vård som inte kan anstå (vänta)” och det leder till att vårdmöjligheterna i olika landsting för vuxna gömda kan variera mycket. Vissa landsting har beslutat att ge subventionerad vård till gömda, i vissa fall, men det står alltså inget i lagen om detta.⁴³

FN:s särskilda rapportör för rätten till hälsa, Paul Hunt kritiserade Sveriges lag om behandlingen av papperslösa i en hearing i riksdagen. *”Att lagfästa ett system som är orättvist och diskriminerande är fundamentalt fel, det behövs ett nytt förslag”*⁴⁴

Den internationella organisationen för arbetet med papperslösa, PICUM gjorde en kartläggning av elva europiska länder (2008) där Sverige hamnade i botten. Tillsammans med Österrike räknas Sverige in i den grupp där den erbjudna vården till papperslösa sker mot betalning.

Frivilligorganisationer

Dock finns det några nätverk av frivilligorganisationer som ger vård till gömda flyktingar. Rosengrenska stiftelsen i Göteborg erbjuder alla papperslösa runt Västra Götaland vård.

Ur intervju med Anne Sjögren

- Då samarbetar ni med många olika organisationer ?

---

⁴² Riksdagen, <http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=2008:344> (2008-05-22)

⁴³ Tema Asyl, <http://www.temaasyl.se/Templates/Page.aspx?id=1059> (2006-12-20)

⁴⁴ Vård för alla, <http://www.vardforalla.se/hearing.asp> (2008-02-13)

- Och så samarbetar vi med våra systerorganisationer, för det finns två i Stockholm, en i Varberg, en i Malmö, en i Borås och en i Lidköping. Medicinska nätverk som hjälper papperslösa. Och sen på en internationell basis med olika. Jag har varit massor av gånger i Bryssel för att träffa människor från 11 andra länder. För att se hur det är i Europa med sjukvård för papperslösa. Med en organisation som heter PICUM. Vi försöker nätverka så mycket som det går för det här är väldigt svårt, mest för de gömda men även för alla människor runt om. Mest samarbetar vi med Röda Korset, Svenska Kyrkan, Ingen människa är illegal, Svenska sjukvården mm.

Men ibland så när våra patienter blir tagna av polisen och blir inlåsta på förvaret ute i Kålleröd så mår de så fruktansvärt dåligt att de försöker ta sina liv, hungerstrejkar mm. Ibland så har vi kastat oss ut dit för att träffa dem. Men annars så har man låst in dem så får migrationsverket sköta sjukvården när de kommit in.

- Vi hjälper alla runt Västra Götaland som är papperslösa. Vi har patienter som kommer resande på långa vägar. Men vi avvisar ingen.

Aktuellt

Den 28 januari 2010 fattade regeringen beslut om att ha en utredning om asylsökandes, gömda flyktingars och papperslösas rätt till hälso- och sjukvård. Utredningens uppgift blir att överväga och lämna förslag på hur en utvidgad skyldighet för landstingen att erbjuda subventionerad hälso- och sjukvård för de berörda grupperna kan utformas.

”Ett flertal landsting har i dag, utöver de skyldigheter att erbjuda sjukvård som framgår av gällande lagstiftning, valt att anta egna riktlinjer om att ge utvidgad vård till personer som vistas här utan att ha ansökt om nödvändiga tillstånd. Landstingen erhåller dock enbart ekonomisk ersättning från staten för den vård som är reglerad i lag. Det finns dessutom stora variationer mellan de olika landstingens interna riktlinjer i detta avseende.” Utredningen ska vara klar senast 31 maj 2011.⁴⁵

2.8 Intervju och observationer

Jag väljer att avsluta mitt arbete med att berätta om ett urval av mina observationer och citera delar av intervjun med ”Kamshad” mannen jag intervjuade för mitt arbete.

Vi har gått undan från samlingsrummet där de flesta gömda flyktingarna är, de äter, pratar och barn leker medan de väntar på att få hjälp med läkemedel, pengar, kläder eller liknande. Vi är nu i en bönesal. Det är jag, Kamshad och några killar som lyssnar på musik och skrattar högt i bakgrunden.

Så börjar vi intervjun. Han berättar om hur han fick fly från Afghanistan därför att hans liv var hotat. Några var ute efter honom och hans pappa hade redan blivit mördad. Men sedan kom han till Sverige 2003. Han berättar om hur mycket han hade hoppats i början och hur glad han var.

”När jag kom till Sverige kände jag att nu blir jag en bra person. Får arbete, familj, ett bra liv.”

---

⁴⁵ Regeringen, <http://www.regeringen.se/sb/d/1879/a/138677> 2010-01-28

Men sen fick han sitt första avslag, han blev mer osäker men hoppades fortfarande mycket. Sedan fick han det andra och när han 2008 fick det tredje och sista avslaget fick han också kallelsen till polisstationen. Att han skulle bli utvisad.

”Alla drömmar försvinner när man får avslaget. Hjärtat går sönder och man tycker inte om något. När man mår bra går man till biblioteket, chattar och så. Men när man blir papperslös orkar man inte.”

Hans syster bor nu i Australien där hon har fått uppehållstillstånd. Han har kontakt med henne och det var hon som berättade för honom att ett tag efter att han lämnat Afghanistan så blev deras mamma ihjälbränd. Hon har skickat pengar flera gånger till honom och vill hjälpa honom. Men han säger att det är svårt för honom att ta emot de pengarna.

”Jag känner mig inte som en riktigt människa när jag inte arbetar och tjänar pengar. Det är dåligt för en man i Afghanistan att ta hjälp från kvinnorna i familjen.”

Men han tycker att det är svårt att ta emot pengar eller bidrag överhuvudtaget.

”Pengarna från socialen är dåliga. Det är folk som jobbar som betalar. Man måste jobba annars är man inte en person.”

Han berättar om att han vill skriva en bok om sitt liv. *”Jag tror till 99% att alla kommer läsa den. Men jag orkar inte hålla i en penna. Orkar inte skriva mitt namn. Jag skakar hela tiden.”* När han säger detta håller han upp sin hand och visar mig hur mycket den skakar.

Han berättar om hur mycket han tycker om alla på Rosengrenska och alla de vänner han fått.

”Jag kallar många för mamma, syster.”

”Jag blir kramad av mina vänner, de vill inte att jag ska tänka på konstiga saker. Men jag frågar mig : Varför är det så snälla ? Jag har inte hjälpt dem.”

”Jag är 28 år. Ung och har inte gjort något dåligt i Sverige. Jag har lärt mig allt om kulturen. Men jag tycker att jag är ingenting.”

”Vem kan hjälpa mig ? Jag hoppas att det kommer en chans till mig så att jag får ett bra liv. Om jag hade uppehållstillstånd kunde du ha ringt mig och så hade vi kunnat träffa varsomhelst. På ett café i stan.”

Jag blir överraskad av hur mycket han berättar om känsliga ämnen. Han tvekar inte någon gång. Men han förklarar detta senare och säger att han inte bryr sig längre, han kan lika gärna berätta om allt, det spelar ingen roll. Men han visar och berättar att han ändå har hopp om sin framtid. Att han ska få stanna och få ett bra liv

3.1 Diskussion

Flyktingar är människor som flytt sina hem och inte längre har ett land, de är utan nationell, kulturell och social tillhörighet. Nu blir många av dessa nekade inte bara ett nytt liv i ett nytt land utan även sin möjlighet att få en hälsa så att de klarar sig överhuvudtaget.

En sak som jag uppfattat vara ett stort problem i vården av flyktingar är att det finns så lite material att utgå ifrån. Det finns inga tydliga hänvisningar till hur man lägger upp terapin med gömda flyktingar. Detta beror dels på att flyktingar är drabbade av flera olika faktorer samtidigt (trauma, asylprocess, förflyttning) men också för att de lever under så osäkra förhållanden att det saknas livsstruktur. Ett annat problem är att en organisation som Rosengrenska stiftelsen består till stor del av frivilligarbetare och är därför ostrukturerad i många avseenden.

Men om svensk regering och myndigheter hade varit mer uppmärksamma på flyktingfrågan tidigare så hade man antagligen haft en mycket bättre utgångspunkt för att kunna lösa problemen idag. Att gruppen gömda flyktingar finns beror sannolikt i många faktorer, men bland annat i en bristande förståelse och hantering av flyktingfrågan på politisk nivå. Men det kunde även ha gjorts mer av landsting och inom sjukvård. I media har inte flyktingfrågan alls fått så mycket plats tidigare som nu under 2000-talet, det är också en stor faktor som kunde ha påverkat situationen mycket.

Jag tror också att mycket av de problem som uppstått kring omhändertagandet av flyktingar i Sverige har att göra med våra svårigheter att identifiera oss med både gruppen och individerna. Sverige har inte haft några stora väpnade konflikter på väldigt länge. De människor som lever i Sverige idag har i de allra flesta fall aldrig haft en orsak att fly. Att behöva fly från sitt hem, sin kultur och sitt land. Det är väldigt få svenskar som överhuvudtaget har upplevt krig eller saker som kan hända i och med det; förlust av nära och kära, misshandel och våldtäkt exempelvis. På det stora hela är det väldigt få i Sverige som upplevt något så traumatiskt och kan därför inte sätta sig in i den situation som många flyktingar befinner sig i.

Vid hearingen i riksdagen 2008 sade FN-rapportören Paul Hunt i sitt inledningstal: "*Vi vet alla att papperslösa är bland de mest sårbara i Sverige. De är precis den sorts missgynnade grupp som de mänskliga rättigheterna är till för att försvara. Vi förväntar oss av diktaturer att de ska bete sig illa. När demokratier gör det är det därför ofta svårare att se.*"⁴⁶

Och detta tror jag är ett stort problem med varför flyktingar fått så lite uppmärksamhet, att man som svensk ser Sverige som en välfungerande, bra demokrati. Ett speciellt område är dessutom svensk sjukvård då den ju anses vara bland de bästa i världen, både av människor i och utanför Sverige. Även om det vi är medvetna om att finns problem i Sverige precis som i vilket land som helst så tror jag ändå att det finns en viss "stolthet" och "motvilja" mot att se problem som är av denna kraft som flyktingfrågan är.

Och det är i sådan här fall, där det finns stor risk för att ingen för en grupp talan som det verkligen är viktigt att regeringen utreder situationen i Sverige och är extra uppmärksam. Men det är i sådana fall där individer själva får ta ansvaret för problemet och detta har gjorts på många platser väldigt bra i Sverige. Då organisationer som Rosengrenska stiftelsen i Göteborg bildats för att sedan samarbeta med Röda Korset och Ingen människa är illegal och liknande.

---

⁴⁶ Vård för alla, <http://www.vardforalla.se/hearing.asp> (2008-02-13)

Människor som försöker att identifiera sig med andra, som bryr sig och gör slag i saken. Som inte undviker problemen utan vågar försöka ta tag i dem och göra något bra av det hela.

Det är svårt för mig att förstå att flyktingars hälsosituation tillåts vara som den är i dagsläget. Att människor som flyr till Sverige, människor som ofta är krigsdrabbade och lider av posttraumatiska upplevelser, depressioner och liknande, inte behandlas så som de förtjänar på grund av att de inte anses ha rätt identitetspapper, att de inte anses komma från ett tillräckligt konfliktdrabbad land eller att de nu har fyllt 18 och inte räknas som barn längre. Detta är en humanitär katastrof.

3.2 Förbättringar i flyktingfrågan

Det finns många förbättringsområden för flyktingars situation ur ett hälsoperspektiv. Regeringens utredning av den lag om asylsökande, gömda och papperslösa flyktingars rätt till hälso- och sjukvård som gäller är nu på gång och ska vara färdig 2011. Utredningen kan komma att ändra förutsättningarna för flyktingars rätt till vård. Det är viktigt att man där granskar noggrant skillnaderna i vården för flyktingar mellan olika landsting. Det behövs en högre rad av samsyn. I väntan på utredningen tycker jag att de landsting som ger en alltför restriktiv vård bör bli mer generösa. Till exempel bör fler landsting ge mer subventionerad vård till vuxna gömda och papperslösa flyktingar.

Svensk migrationspolitik har vid flertalet gånger fått kritik från FN för hur man beslutat i olika asylfall. Som i tidigare nämnt exempel om eritreanen som inte fick asyl. Han skulle skickas tillbaka till Eritrea trots att han blivit utsatt för både hot om tortyr och död. Detta är ett tydligt exempel på hur det svenska Migrationsverket inte tillräckligt har beaktat vissa asylskäl. Detta får inte hända igen och asylprövningarna måste bli mer noggranna för att undvika det.

Själva omhändertagandet och bemötandet av flyktingar tror jag också kan förbättras, på många nivåer. Väntetiderna för prövning av asyl och/eller uppehållstillstånd är långa. Man bör öka förutsättningarna för att under väntetiden kunna få bostad och sysselsättning i form av studier eller praktik. Man bör sträva efter att så många som möjligt ska få ett meningsfullt liv.

Att inte känna sig välkommen någonstans och att leva ett liv som ett gränsfall i ett ingenmansland, detta är inte att ha ett riktigt liv.

Det som upprör mig i detta, förutom själva problemet i sig, är den syn på människor som ofta förekommer i politiken. Människor ses som flyttbara buntar av papper och som utgiftsposter.

Jag tycker att ett rikt och demokratiskt välfärdsland som Sverige ska ha högre krav på sig själv i flyktingfrågan. Man måste respektera problemen och ta dem på ett större allvar. Jag tror och hoppas att denna inställning håller på och kommer att förändras. Frågan är bara i vilken hastighet detta kommer att ske.

Men när det gäller vår människosyn är det något som kan ta mycket lång tid att förändra. Jag tror inte att attityden till människan bara är ett problem på politisk nivå utan faktiskt är en global allmänmänsklig fråga.

Någonstans på vägen glömmar människor ofta bort att alla människor har ett värde i sig. Ett värde som är oberoende av nationell tillhörighet och olika kulturella förutsättningar. En människa

är värdefull för att hon är människa. Detta är mycket viktigt. Och det är därför FNs mänskliga rättigheter har antagits. För att man inte ska glömma bort att se människor för vad de är: människor.

Människan har en fantastisk förmåga att hålla sig fast livet. Även när hon är som mest utsatt. Att vara asylsökande, gömd eller papperslös kan innebära en maktlös väntan på ett beslut som kommer att avgöra ens liv. Ibland har den väntande människan endast makten över om hon ska fortsätta leva eller dö.

Trots att hon har fått avslag för kanske sista gången utan att veta om det här var hennes sista chans till ett bra liv. Trots att hon har förlorat precis nästan allt och kan tvingas leva gömd utan arbete och hem. Trots allt detta så har hon ändå inte riktigt förlorat allt. Människor försöker hålla sig kvar vid de små sakerna hela tiden för att inte förlora hoppet och ge upp. Och man får aldrig låta en människa ge upp.

Anne Sjögren berättar om deras stödsamtalares (terapeuters) arbete med papperslösa och gömda flyktingar:

”Då gäller det att hitta den där lilla, lilla tråden av hopp in i själen. Den här lilla, lilla livsgnistan och hela tiden hålla fast den. De är magiker våra stödsamtalare, för detta är det svåraste som finns.”

3.3 Mitt arbete

Jag arbetade i början med en allt för stor frågeställning. Jag ville belysa flyktingars situation överhuvudtaget. Men insåg med tiden att det skulle bli alldeles för ytligt. Det var först när jag hade gjort all min faktasamling från internet och skulle börja med mina intervjuer som jag började förstå mer och mer vad jag ville att mitt arbete skulle handla om. Om flyktingar men med fokus på hälsan och hur man påverkas av att hamna utanför samhället på detta vis. Men jag ville även förklara lite allmänt om asylprocessen och om möjligheten att få stanna. Arbetet var fortfarande väldigt stort.

När jag hade haft mina intervjuer förstod jag att jag enbart kan fokusera på hälsan och processen. Inte möjligheten att få uppehållstillstånd o dyl. Detta har inneburit att jag fått ändra min frågeställning. Dock har jag funnit det nödvändigt att även sammanfatta och beskriva ”flyktingläget” och asylprocessen helheter i Sverige. Detta för att läsaren ska få en klarare bild av hur flyktingfrågan prioriteras och hur flyktingar påverkas av att söka just asyl och att leva i ett ingenmansland.

Eftersom att det finns alldeles för ont om forskningen och utredningar av flyktingars hälsa har det varit svårt för mig att hitta pålitliga källor. Men jag har lagt ned mycket tid på det och tycker att jag till stora delar av arbetet har hittat bra, uppdaterade källor.

Jag har genomfört tre intervjuer och varit på en föreläsning om papperslösa. Dock blev inspelningen endast bra från intervjun med Anne Sjögren. Inspelningen från min andra intervju, med Erica Nilsson blev väldigt dålig och detta märkte jag inte förrän efteråt. Detta gjorde att jag inte kunde använda den intervjun direkt men jag fick ändå med mycket av den informationen genom Nilssons arbete ”Samtal med gömda”.

Vid den tredje intervjun var jag medveten om min inspelningsapparats krångel och förde därför anteckningar samtidigt. Trots krånglet med inspelningarna blev det därför inga större problem med intervjuerna och jag kunde frekvent använda mig av dem i arbetet. Men jag hade kunnat förbereda mig bättre inför alla intervjuerna.

Om jag hade haft tid så skulle jag gärna ha gjort fler intervjuer och träffat fler flyktingar, detta för att kunna belysa flyktingars situation ur ett större perspektiv.

Men jag är väldigt nöjd med de intervjuerna och observationerna jag gjort och känner att mitt arbete istället för att vara kvantitativt bra, har fått en högre kvalitet. Det känns som att jag kunnat få en djupare blick i flyktingfrågan. Detta framförallt när jag fick komma till en flyktingmottagning för att träffa och prata med gömda flyktingar. Det var en stor erfarenhet för mig.

Jag känner nu i efterhand att jag med mitt arbete lyckats göra och lära mig mycket mer än jag hade förväntat mig. Förutom allt det jag lärt mig om flyktingfrågan så har jag även lärt mig om hur man arbetar med intervjuer och hur man arbetar med strukturen när man gör större arbeten. Men detta innebär också att jag idag känner att jag skulle kunna göra arbetet bättre på många sätt. Till exempel att det hade varit smartare om jag haft någon slags modell att arbeta efter i min frågeställning. Det skulle kunna vara Mazlovs behovstrappa och detta för att arbetet skulle bli mer pedagogiskt och lättare att ta till sig. Men detta insåg jag dock så pass sent att jag inte hann ändra mitt arbete tills inlämningsdatumet.

Och nu när jag har lärt mig så mycket om ämnet flyktingar så har jag fått se på frågan ur ett annat perspektiv en innan och ser därför idag fler intressanta frågeställningar som jag hellre hade arbetat med. Till exempel har jag bara beskrivit hur man påverkas av själva asylprocessen och av att vara gömd under den tid när man är det. Jag hade gärna följt upp detta och gjort arbetet om hur man påverkas mer långsiktigt av att vara gömd och om hur man upplever och minns det efter att man fått asyl. Då skulle jag ha fått ett annat djup i mitt arbete.

Mitt problem har inte varit att jag känt att jag valt ett dåligt ämne utan snarare tvärtom. Att jag valt ett ämne som intresserat mig så mycket att jag inte kunnat begränsa mig och arbeta mer djupgående med mindre delar av detta ämne. Men överhuvudtaget för att kunna göra mitt arbete mer intressant så skulle jag ha behövt arbeta med det på heltid och verkligen koncentrera mig på att göra en bra arbetsstruktur, frågeställning mm. Så ämnet har helt klart väckt mitt intresse och jag arbetar gärna inom det i min framtid på något sätt. Flyktingfrågan var viktig för mig innan jag gjorde detta arbete men har nu blivit ännu viktigare.

4. Källförteckning

- Migrationsverket, om asylsökande: <http://www.migrationsverket.se/info/60.html> (2009-12-01)
- Om avslag <http://www.migrationsverket.se/info/447.html> (2010-02-15)
- Om avvisning <http://www.migrationsverket.se/info/487.html> (2010-02-15)
- Statistik 2009 <http://www.migrationsverket.se/info/1904.html>, (2010-01-04)
- Arbetsmöjligheter <http://www.migrationsverket.se/info/465.html> (2009-11-26)
- Vård <http://www.migrationsverket.se/info/1630.html> (2009-12-01)
- Rosengrenska stiftelsen, <http://www3.rosengrenska.org/index.html> (2009)
- Intervju med Anne Sjögren, sjuksköterska i Rosengrenska Stiftelsen (2010-02-01)
- UNHCR, spel http://www.motallaodds.org/factualweb/se/2.3/articles/Vem_flykting.html (2005)
- Sveriges Radio, <http://www.sr.se/cgi-bin/ekot/artikel.asp?artikel=3199663> (2009-10-29)
- SOU av "Aktiv väntan - asylsökande i Sverige" (s.131, 2009)
- Tema Asyl, <http://www.temaasyl.se/Templates/Page.aspx?id=593> (2006-03-30)
- Stenberg, Ewa, "Apatiska flyktingbarn unikt för Sverige" DN (2004-07-09) - <http://www.dn.se/nyheter/sverige/apatiska-flyktingbarn-unikt-for-sverige-1.286864>
- WHO, <http://www.who.int/about/definition/en/print.html> (1948)
- Läkare Utan Gränser, <http://www.lakareutangranser.se/Publikationer/Rapporter/2005/Gomda/> (2005-11-29)
- Trauma, postmigrationsstress och suicidal tankar, Solveig Ekblad, Shervin Shahnavaz (2004)
- Samtal med Gömda, examensarbete av psykolog Erica Nilsson (2008)
- Vårdguiden, <http://www.vardguiden.se/Sjukdomar-och-rad/Omraden/Sjukdomar-och-besvar/Posttraumatiskt-stressyndrom-PTSD/> (2008-11-17)
- DN, <http://www.dn.se/nyheter/migrationsverket-misstanker-vanvard-av-apatiska-barn-1.413934> (2005-11-22)
- Föreläsning om papperslösa, arrangörer Röda Korset och Rosengrenska stiftelsen. Medverkande: Gellert Tamas bland andra (2009-11-07)
- Sveriges Radio, <http://www.sr.se/ekot/artikel.asp?artikel=3015651> (2009-08-07)
- Barn med svåra uppgivenhetssymptom, Eva Wilks (2009)
- SOU, Asylsökande barn med uppgivenhetssymptom (2006)
- Regeringen, <http://www.regeringen.se/sb/d/1879/a/138677> 2010-01-28
- Intervju med "Kamshad" (gömd flykting) (vecka 6, 2010)
- Vård för alla, <http://www.vardforalla.se/hearing.asp> (2008-02-13)